

Prof.dr **Vojislav Maksimović**

Srpsko Sarajevo, Filozofski fakultet

UDK 929:930.1 Šafarik J.

JANKO ŠAFARIK

1.

Iscrpne biografske podatke o ovom vrijednom naučniku, ljekaru, numizmatičaru, muzeologu i bibliotekaru saopštio je najprije Stojan Novaković u nekrološkom tekstu: *Dr. Janko Šafarik* (Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1877, knj. XLI, str. 190-226). Nakon Novakovića, a pretežno na osnovu njegovih navoda, o Janku Šafariku su pisali: Milan Đ. Milićević: *Pomenik znamenitih ljudi u srpskog naroda novijega doba* (Beograd, 1888, str. 845-847); Nikola Radojčić: *Šafarik Janko dr.*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatska-slovenačka (Zagreb, 1929, knj. IV, str. 983) i Milen M. Nikolić: *Janko Šafarik (1814-1876)*, Godišnjak Narodne biblioteke Srbije za 1978 (Beograd, 1979, str. 11-28).

Janko Šafarik je Slovak, rođen 14. novembra 1814. godine u mađarskoj varoši Kiš-Kerešu, u peštanskoj županiji, a u jevangeliističkoj porodici. Njegov otac Jan, bogati zemljoposjednik bio je stariji brat čuvenog slaviste Pavla Josifa Šafarika, strastvenog istraživača srpskih i slovenskih starina. Jankova majka Zuzana bila je kćer jevangeliističkog sveštenika i propovijednika i slovačkog književnika Martina Laučeka Galika.

Osnovnu školu Janko Šafarik je učio u mjestu rođenja. Godine 1821. otišao je u Novi Sad, gdje je njegov stric bio profesor i direktor srpske gimnazije. Tu je učio njemačku školu i gimnaziju. Najprije je stanovao u kući Stjepana Leška, svoga rođaka i novosadskog jevangeliističkog sveštenika, a zatim se preselio kod strica Pavla Josifa, gde je ostao do 1829. godine, odnosno do kraja gimnazijskog školovanja. Stojan Novaković daje presudan značaj tim novosadskim godinama Janka Šafarika:

„Bavljenje, ovo, i po kući i po školi, odlučilo je za navijek budući pravac mladoga Šafarika. Upoznavanje sa srpskim jezikom i družba s djecom srpskom vidi se da su ga privezali za srpski narod, prisvojivši srpskoj književnosti i povjesti onu radljivost, koju je poznije mnogostručno obrazovan Janko Šafarik imao razviti; stanovanje u kući znamenitoga sloveniste i historika probudi u njemu ljubav ka historiji i starinama

jugoslavenskim, oko kojih je sâm P. J. Šafarik u to vrijeme najviše radio, te je poslije sva gotovo Jankova radnja kretala se oko toga predmeta.”1)

Nakon završetka novosadske gimnazije 1829. godine, Janko Šafarik je otišao u Požun (današnja Bratislava), gde je počeo da studira filozofske i pravne nauke. Taj grad je tada bio centar panslovenskog pokreta, na čijem čelu je bio LJudevit Štur. Tada se ispoljavalo nemjerljivo oduševljenje i ljubav prema slovenskoj narodnosti, jeziku i istoriji, kao i želja da Sloveni zauzmu dostojno mesto u evropskom prostoru. „Trag ovoga idealizma onih vrremana mogao se opaziti na našem J. Šafariku do smrti njegove. U poznija vremena, kada je u pravcu više ovladala kritika, on je jednako pokazivao ono s malim zadovoljno oduševljenje prvijeh godina” - pisao je Stojan Novaković.2)

Janko Šafarik je 1832. godine napustio Požun i dotadašnje studije, otišao u Peštu i upisao medicinu. Dvije godine kasnije, prešao je na bečki univerzitet, gdje je 1837, završio studije, da bi 21. jula 1838. godine postao doktor medicinskih nauka. Poslije toga je blizu godinu dana boravio u Pragu gdje se, u krugu svoga strica i drugih čeških naučnika, intenzivno bavio arheologijom i slavis-tičkim studijama.

Taj Šafarikov boravak u Pragu nije ostao nezapažen. Stojan Novaković navodi riječi Jakuba Malija, poznanika Janka Šafarika, koji se sjećao: „Godine 1838. prispje u Prag dr. J. Šafarik, sinovac slavnog strica, istom proglašeni doktor medicine, i osta tu bez malo godinu. Sa živahnim tim mladićem poznamo se nas nekoliko izbliže, te se sjećam i sad s radošću slatkih onih dana u kojima smo zajedno čitali klasična djela dubrovačkih pjesnika. Bjehu to minuti najčistijeg duševnog uživanja, koje sam ikad proživio.”3)

U tom praškom periodu Janko Šafarik je napisao nekoliko rasprava koje su se odnosile na južnoslovenske pisce (O Ivanu Gunduliću, na primjer), čime je već pokazao svoje početno naučno usmjerenje. Po svoj prilici, porodične okolnosti su vratile Janka Šafarika u zavičaj. Već 1839. godine on živi u Pešti kao ljekar, a i u rodnom Kiš-Kerešu, gdje se, nakon očeve smrti, brine o porodičnom imanju. Iz njegove kasnije prepiske sa stricem uočava se njegova iskonska, seljačka ljubav za zemlju, voće, povrće i konje, koja mu je usađena još u djetinjstvu dok je živio u očevoj gazdinskoj kući.

Ponovni dolazak u Novi Sad, gdje je 1840. godine postao gradski ljekar, označio je i novu etapu u životu Janka Šafarika, a i vraćanje među narod prema kome je on ispoljavao iskrene simpatije i ljubav. Tada je počeo da saraduje u „Letopisu Matice srpske”, dajući svoje prevode sa češkog i ruskog jezika. Pored ostalog, tu je objavio i srpski prevod *Putovanja u Lužice o proleću 1839-40*. Pavla Josifa Šafarika.

Taj drugi novosadski period Janka Šafarika trajao je do aprila 1843. godine, kada je od srpskog „popečitelja pravosudija i prosvetljenija” dobio uvjerenje da će biti postavljen za profesora fizike na beogradskom Liceju. Napustio je Novi Sad i odmah prešao u Beograd, gdje je 7. juna (26. maja) 1843. godine primio i zvanično rješenje o postavljenju na profesorsku dužnost. Od toga vremena, sav život i rad Janka Šafarika pripada Srbiji i njenoj nauci i kulturi.

Kada je Janko Šafarik stao za katedru beogradskog Liceja, koji je bio tek u petoj godini rada, srpska država je doživljavala krupne upravne, kulturne i školske promjene. Za nove ideje i poduhvate bilo je veoma malo sposobnih i obrazovanih ljudi, ali ih je nosio veliki zanos i krupni ciljevi. U tu snažnu struju odmah se uključio i Janko Šafarik, dajući joj ne samo podsticaj i doprinos nego i usmjerenje. Stojan Novaković je to slikovito predstavio:

„Na tu mobu ogromnog rada, u kojoj su razni pravci i uplivi tadašnjeg literarnog stanja bili predstavljeni kroz razne ljude, koliko ih i kakvijeh ih u onaj mah bijaše, donio je J. Šafarik ideje češkoga slovenofilstva, vezanog s onom ljubavlju za starine i historičke spomenike, koje je mogao imati jedan učen i darovit sinovac P. J. Šafarika, pri tom hranjenik njegove kuće.”⁴⁾

Iako je bio profesor fizike, Janko Šafarik je, već prve školske 1843/44. godine, tražio odobrenje od ministarstva prosvjete da može u nedjeljne i praznične dane držati javna predavanja o slovenskoj istoriji i književnosti. I sâm je tom prilikom isticao: „najsrdanija moja želja i najmilije je moje zanimanje historija i literatura slavenska, kao što je i Visokoslavnom popečiteljstvu poznato da sam nje radi ovamo i prešao.”⁵⁾

Ovim predavanjima, Šafarik je želio da nadoknadi nedostatak slavističke katedre u Beogradu, gdje okolnosti još nijesu bile povoljne da se ona osnuje. Želja mu je bila da Srbi upoznaju svoju davnu i slavnu istoriju, kao i prošlost svoje slovenske braće. U pravom panslovenskom zanosu, Šafarik je pisao ministarstvu prosvjete: „Iz dugog stoljetnog sanku budi se narod slavenski, da već jednom, posle što je tjelesnom silom, hlabrom mišicom i dragocjenom krvlju svojom rodu čovječeskom tolike nebrojene i velike usluge učinio, i na polju duševnom dostojno svoje veličine i svojih sposobnosti mjesto zauzme”.⁶⁾

Srpsko ministarstvo prosvjete je svesrdno prihvatilo Šafarikovu želju da drži ta predavanja. Ne zna se koliko su ona trajala ni kakav je bio njihov odjek u tadašnjoj srpskoj kulturnoj javnosti. Novaković ističe da su to bila „u istinu prva predavanja o slovenstvu u novoj državi srpskoj”.⁷⁾

Posebnu javnu i naučnu aktivnost ispoljio je Janko Šafarik kao član i jedan od obnovitelja Društva srbske slovesnosti (od 13. avgusta 1844. godine). U okviru jednog od glavnih programskih zadataka ovog društva bilo je i utvrđivanje srpske naučne terminologije. U tom cilju, ministarstvo prosvjete, u saglasnosti sa Društvom srbske slovesnosti, odredilo je Šafarika da se uključi u takav posao, kao i da usputno pronalazi stare predmete koji imaju muzejsku namjenu i istorijsku važnost. Od 29. jula do 5. septembra 1846. godine Šafarik je proputovao veliki dio Srbije. Tada je boravio u Šapcu, Obrenovcu, Valjevu, Loznici, Čačku, Karanovcu (Kraljevu), Žiči, Studenici, Ljubostinji, Kruševcu, Ravanici, Manasiji, Požarevcu, Smederevu i u još nekim srpskim gradovima.

O ovom putovanju Šafarik je 10. oktobra 1846. godine podnio opširan izještaj, ilustrovan njegovim crtežima.⁸⁾ Tom prilikom je zabilježio malo riječi, odnosno termina koji su se odnosili na bilje i drveće, na sprave i oruđe za rad, ali se zato „svom dušom bacio na starine, dosta ih otkrio, ukazao, obilježio, ispisao i nacrtao.”⁹⁾ Jednosmjerna namjera tadašnjeg ministarstva prosvjete, pri čemu je glavnu riječ imao Jovan Sterija Popović, nije odgovarala Janku Šafariku. A ni ministarstvo nije bilo

zadovoljno Šafarikovim rezultatima sa toga njegovog naučnog putovanja, jer je od njega tražilo da, prije svega, skuplja „nazivoslovne” riječi, a tek uzgredno i starine.

Ukazujući na zablude Društva srbske slovesnosti vezane za naš jezik, a naročito na namjeru da ono utvrdi i oktroiše naučne termine, što nije bilo podudarno sa osnovnom Šafarikovom preokupacijom, Stojan Novaković je dao i ovaj vrlo čvrst i tačan sud: „Međutim, ono što je glavno, čim je J. Šafarik mogao i čim je doista najviše privrijedio Srbiji, jeste upravo ljubav njegova ka historijskim starinama, k pribiranjju, čuvanju i tumačenju njihovu, ona strana njegove radljivosti, za koju mu je tad 'popečiteljstvo prigovaralo što joj je tako veliku, a 'ne samo uzgrednu' pažnju poklonio. Toj strani priložio je on mnoštvo jedva viđenog, malo znanog, a doista mnogog truda; njoj mi imamo da zahvalimo što imamo danas u Biogradu onaj i onoliki narodni muzej, kolikim se danas, spram nezgodnih i oskudnih prilika naših, s razlogom ponositi možemo.”¹⁰⁾

Prvom muzejskom zbirkom u Beogradu (od 1844. do 1848. godine) upravljao je Jovan Sterija Popović, a kada se on vratio u Austriju, onda je rješenjem ministarstva prosvjete, rukovođenje preuzeo Janko Šafarik. Od 1848. do 1870. godine on je veliki dio svojih ukupnih napora posvetio upravo muzeju, a ostao mu je privržen i kasnije, sve do smrti. Kao strastven numizmatičar, dosta je učinio na sakupljanju starog srpskog novca, čemu je posvetio i više svojih naučnih tekstova.

U životopisu Janka Šafarika posebno mjesto ima njegovo načuno putovanje u Mletke 1857. godine. Prije njega bilo je nekoliko sprskih historičara, kao što je Jovan Gavrilović, koji su upozoravali na važnost mletačkog arhiva za izučavanje srpske istorije. Takvo mišljenje je vladalo i u Društvu srbske slovesnosti, koje je još 1852. godine odredilo da u Mletke otputuje Janko Šafarik. Nepredviđene teškoće odgodile su njegov odlazak, što se vidi iz jedne bilješke u „Glasniku Društva srbske slovesnosti” iz 1854. godine u kojoj se kaže: „Društvo je, kao što je poznato, ranije još preduzelo korake radi istraživanja pismeni, stare srbske istorije tičući se, spomenika u velikoj mljetačkoj arhivi; no ovu nameru svoju ni u prošloj godini udejsstvovati nije moglo, počem su određenom bivšem za taj preduzetak sadašnjem podpredatelju Društva g. dr. J. Šafariku prepreke u tom smotreniju na put stavljene.”¹¹⁾

Te su prepreke kasnije ipak uklonjene, pa je Janko Šafarik, preko Segedina, Beča i Zagreba, otputovao u Mletke, kako se to vidi iz njegovih putnih zabilješki. Stojan Novaković je smatrao: „Opis toga puta ima lijepu vrijednost u poučnoj putničkoj literaturi, koja je u nas toliko oskudna. Obilat raznostrukim obrazovanjem, kakav je bio pokojnik, imajući lijepih znanja i iz historijskih i iz prirodnih nauka, on svaki čas priča i objašnjava razne znamenitosti. Došavši u Mletke, daje ukratko zanimljiv prijedlog mletačke historije, potom opisuje sve glavne znamenitosti toga grada i života u njemu.”¹²⁾

I pored intenzivnog naučnog rada, Janko Šafarik je dugo bio i stalni profesor na beogradskom Liceju. Kada je 1849. godine prerano i iznenada preminuo njegov kolega historičar Isidor Stojanović, Šafarik je dobio odobrenje da ostavi fiziku i lati se predavanja istorije - svoje omiljene naučne discipline. Istoriju je predavao do početka oktobra 1859. godine, kada ga je zamijenio Pantelija Srećković, koji se tada vratio sa studija u Rusiji. Šafarik je školske 1860/61. godine ponovo na Liceju preuzeo katedru

fizike. U junu 1861. godine napustio je profesorsku službu, zbog bolesti u grlu, kako je to sâm opravdavao, pa je postao rukovodilac („čuvar“) Narodnog muzeja i bibliotekar (upravnik) Narodne biblioteke u Beogradu. Na dužnosti bibliotekara ostao je do 1869. godine, kada je postao državni savjetnik, dok je Muzejom rukovodio do kraja 1870. godine.

Bili su to poslovi koji su se veoma dodirivali i dopunjavali sa Šafarikovim osnovnim naučnim ambicijama. Prema tvrđenju Stojana Novakovića, Šafarik je dočekaao radost „da se prvi put u Srbiji biblio-teka i muzej smjeste u novoj zgradi Velike škole, što je bilo proljeće 1863. godine. Kolika je mogla biti radost onakome prijatelju starina i zbiraka, svak će lako poznati, kad mu se kaže da dotle muzej nije imao *nijedne svoje* sobice, ni jednog izloga, nego da su sve dotadašnje zbirke bile upravo strpane u ormanima, koji su pod ključem stajali”.¹³⁾

Vrlo značajnu aktivnost pokazao je Janko Šafarik u Društvu srbske slovesnosti, čim je 1844. godine izabran za njegovog redovnog člana. Pošto je ministar prosvjete bio samo nominalni predsjednik, Šafarik je bio potpredsjednik ovog društva i njegov stvarni rukovodilac. Na tu funkciju biran je 1853, 1857, 1858, 1861, i 1862. godine. Kada je, kao produžetak Društva srbske slovesnosti, 1865. godine osnovano Srpsko učeno društvo, Janko Šafarik je bio njegov sekretar do 1867, a od 1869. do 1875. godine i predsjednik.

Pored biranja u još neke značajne institucije, posebno treba istaći da je Šafarik bio član Društva za povjesnicu i starine Jugoslavena u Zagrebu, zatim moskovskog arheološkog društva, društva ruskih ljekara, dopisni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i član Imperatorskog društva ljubitelja prirodnih nauka u Moskvi. Godine 1861. odlikovao ga je ruski car Aleksandar ordenom Svete Ane drugog stepena, a pruski kralj Vilhelm ordenom kraljevske krune drugog reda. Kao izaslanik srpskog učenog društva, Šafarik je 1867. godine učestvovao na etnografskoj izložbi u Moskvi. Godine 1869. izabran je za člana Državnog savjeta Kneževine Srbije. Zapamćeno je da je 1871/72. godine predavao kurs arheologije čak i knezu Milanu Obrenoviću, budućem srpskom kralju.

Janko Šafarik je umro u noći između 18. i 19. jula 1876. godine u Beogradu. Tada je Srbija počinjala rat sa Turskom. Stojan Novaković je bio svjedok Šafarikovog pogreba 21. jula: „U to vrijeme Biograd, izaslavši na granicu najveći dio odabranijeh svojijeh, izgledaše mutno i zabrinuto, čekajući s bojažnju i nadom glasove sa granice. Tek ono što je ostalo odličnih i znamenitih, od kojih se malo koji ne bi mogao brojati u đake njegove, počastovalo je ozbiljni i tužni pogreb njegov, obavljen po obredima jevanđeličke crkve, spustivši u grob književnog radnika koji je i riječju i perom budio znanje o prošlosti i historiji narodnoj.”¹⁴⁾

2.

Ne možemo se lako opredijeliti u određivanju koje su starine bile i najviše prisutne u Šafarikovim naučnim istraživanjima i opisivanjima. On se nije zadržavao samo na onome što pripada srpskoj prošlosti, istoriji i kulturi. Ipak nam se čini da je najviše strasti ispoljio u traženju davnih rimskih tragova na današnjem srpskom prostoru. U tome smjeru bilo je i Šafarikovo bavljenje numizmatikom. On je posjedovao važnu zbirku starog srebrnog, bronzanog i zlatnog novca, kojega su kovali srpski i drugi

evropski vladari. Tu zbirku je pri kraju 1846. godine kupilo ministarstvo prosvjete za beogradski Muzej.

Bez obzira na raznovrsnost njegovog rada, ipak je Šafarikovo interesovanje za srpsku prošlost dalo dodatnu sadržinu njegovim naučnim doprinosima. On je smatrao da bi stari srpski rukopisi činili i posebnu čast srpskom muzeju, jer su - prema njegovom mišlje-nju - vjerni svjedoci duševnog života i razvitka starih Srba. U već spomenutom izvještaju ministarstvu prosvjete 1846. godine, on je pi-sao: „Zato bi se sad još, dok sasvim ne iščeznu i u strane ruke ne pređu, od strane Visokoslavnog popečiteljstva i celog visočajšeg praviteljstva srpskog sve moguće mere upotrebiti mogle, da su kasatelne duhovne i mirske starešine gde god u seoskim crkvama, manastirima ili u privatnim rukama nagodeći se rukopisi iznađu, pobeleže, ovamo Visokoslavnom popečiteljstvu prijave, a potom da se svi, koji se god dobiti mogu, ili novim pečatnim knjigama zamene ili otkupe i u muzeumu na slavu i čast naroda srpskog sačuvaju.”¹⁵)

Uz ovaj svoj apel, Šafarik je izložio i prijedlog da se u predjele Stare Srbije, Makedonije i Albanije, a o trošku srpske vlade, pošalje sposobno i stručno lice koje bi skupljalo i kupovalo stare rukopise, „jer - kaže dalje Šafarik - i u susjednim starosrpskim predjelima dragocjene retkosti ove sve većma nestaju i iščezavaju, budući ih putujući stranci za skupe novce kupuju i sobom odnose, kao što to iz sopstvenog iskustva znam.”¹⁶)

Šafarik je takođe predlagao da se, na vladin trošak, „u sva ova staroslavna mesta”,¹⁷) pošalje jedan iskusan umjetnik koji bi vjerno kopirao stare slike, freske, ikone, a naročito likove srpskih kraljeva, svetitelja i arhiepiskopa, koje bi zatim dostavio Narodnom muzeju u Beogradu. A onda bi ti likovi bili vjerno izrezani u bakru ili kamenu i zatim rastureni po narodu. „Ovo bi zaista za svakog Srbina bilo najshodnije ukrašenije kuće, koje bi ga svagda na slavne pretke opominjalo i blagorodna čuvstva u njemu pobuđivalo.”¹⁸)

Prvi cjelovitiji i inače jedini bibliografski popis radova Janka Šafarika sačinio je Stojan Novaković i dodao ga svome ovdje češće navođenom tekstu. Na osnovu toga Novakovićevog popisa i iz drugih izvora, doznajemo da je Janko Šafarik, baveći se duže i intenzivno pronalazjenjm starih srpskih rukopisa, objavio ove radove: *Natpis na zavesi velikih carskih dveri pred oltarom crkve hilandarske monahinje Jefimije* (Glasnik Društva Srbske slovesnosti, Beograd, 1853, V, str. 297 - 301); *Srbskij letopisac iz početka XVI-og stoletija* (Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1853, V, str. 17-113); *Žitije Stefana Uroša III spisano Grigorijem mnihom* (Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1858, XI, str. 35-95); *Hrisovulja cara Stefana Dušana kojom osniva manastir Sv. arhangela Mihaila i Gavrila u Prizrenu godine 1348* (Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1862, XV, str. 266-318); *Tipik Sv. Save prvog arhiepiskopa i prosvetitelja srbskog za manastir Hilandar u Svetoj Gori Atonskoj* (Glasnik Srpskog učenog društva, Beograd, 1866, XX, str. 157-213) i *Život despota Stefana Lazarevića, velikog kneza srpskog* (Glasnik Srpskog učenog društva, Beograd, 1870, XXVII, str. 363-429).

Kao rezultat Šafarikovog naučnog putovanja u Italiju 1857. godine nastali su njegovi radovi: *Izvestije dr J. Šafarika o njegovom putu u mletačku arhivu i istraživanju spomenika srbske istorije* (Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1857, IX, str. 292-308); *Put iz Beograda u Mletke* (Srbske novine, Beograd, 1857, br. 107-146);

Popis akta prinadležeci k istoriji Srba i ostali Jugoslovena, naodeći se u ces. kr. mletačkom generalnom arhivu (Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1858, X, str. 1-158) i *Srbski spomenici mletačkog arhiva*, objavljeno najprije u „Glasniku Društva srbske slovesnosti” od 1859. do 1862, knj. XI, XII, XIII, XIV i XV, a zatim i zasebno u dvije knjige.

Izdvojeno treba navesti Šafarikov tekst *Sveti Konstantin (Kiril) i Metod učitelji Slavena* (Golubica, Beograd, 1844 i 1845, V, str. 327-350), kao i *Žitije Svetog Metodija prvog arhiepiskopa moravskog ranoapostolskog učitelja i prosvetitelja Slovena* (Glasnik Srpskog učenog društva, Beograd, 1869, XVI, str. 23-41).

Objavljivanje starih srpskih rukopisa, koji bi mogli da budu istorijski izvori, bio je programski zadatak Društva srbske slovesnosti, pa i samog Janka Šafarika. Tako on u predgovoru za *Tronoški ljetopis* izričito naglašava: „Čitajući ovo rodoslovlje, našli su članovi Istorijiskog odelenija našeg Društva da sadržava u sebi neke stvari, koje se dosad ne spominju, ili su ovde mnogo obširnije i podobnije izložene, nego u drugim letopiscima, ili bar u nečem odstupaju od poznatog menija; zato su predložili u redovnom zasedaniju da se ovaj rukopis pečata u Glasniku Društva, kao građa za staru srbsku istoriju.”¹⁹⁾

Iz ovog predgovora može da se uoči i Šafarikov priređivački postupak i želja da, u autentičnom i pogodnom obliku, predstavi ovaj stari tekst: „Podpisanom povereno je bilo ujedno da ovaj rukopis za pečatnju priugotovi, koje se on trudio po mogućnosti učiniti tako da je gledao tekst ispravno prepisati, i sva skraćjenja u njemu naodeća se razrešiti, a radi lakšeg pregleda podelio ga je na glave i paragrafe, i kako se u samom tekstu poredko navode godine, držao je za celishodno dodati bar kod najvažniji događaja leto u zatvoritelnom znaku, sitnim brojevima.”²⁰⁾

Svjestan vremena u kome objavljuje ovaj ljetopis i nemogućnosti da se izvrši kompariranje sa sadržinom sličnih tekstova, Šafarik je na kraju ovog predgovora rekao i ove karakteristične riječi: „Samo kritičko ocenjivanje ovog dela i sravnjivanje u njemu naodeći se potvrđivanja, sa odstupajućim od njega mnenijami drugi letopisaca i istoriopisaca srbski, moramo ostaviti za dočnije vreme, kad izvori srbske povestnice svi, koliko je moguće podpunije, skupljeni i pristupni učinjeni budu, a zasad predajemo ga onako svetu, a naročito ljubećim istoriju svoga roda Srbima, kao što smo ga prijmili.”²¹⁾

Kada je u pitanju stara srpska književnost, onda je Šafarikov lični doprinos svakako najbolje ispoljen u objavljivanju *Žitija Stefana Uroša III* (Dečanskog), koje je napisao monah Grigorije Camblak. Nakon prvog štampanja ovog žitija, koje je, sa puno krupnih grešaka, učinio Ivan Kukuljević Sakcinski u „Arkivu za povjestnicu jugoslavensku” (Zagreb, 1857, knj. IV, str. 1-29), u Društvu srbske slovesnosti je odlučeno da se štampa novo izdanje i da se toga posla prihvati Janko Šafarik.

Prvo izdanje bilo je prema ruskom rukopisu, kojeg je, u Trojicko-sergejevskoj lavri kod Moskve, prepisao Aleksandar Gorski, a za potrebe Aleksandra F. Giljferdinga, a ovaj ga je ustupio Kukuljeviću. Taj ruski rukopis bugarske recenzije imao je dosta grešaka, a Kukuljević ga je objavio bez dovoljne spretnosti i građanskom azbukom, umjesto starim ćirilskim slovima. Kada je pristupio svome priređivanju, Šafarik je za osnovu uzeo rukopis *Žitija Stefana Dečanskog* koji se čuvao u Narodnoj biblioteci u

Beogradu, zatim i još jedan prepis koji mu je ustupio profesor Liceja Aleksa Vukomanović. Na taj način je Janko Šafarik najbolje utvrdio propuste i greške koje je učinio Ivan Kukuljević.

U predgovoru za svoje izdanje *Žitija Stefana Uroša III* (Dečanskog) Šafarik je izložio okolnosti u kojima je pripremao to izdanje, kako bi mogao biti „saopšten svetu verno i podpuno naštampan ovaj spomenik, i to u svojoj srbskoj formi. Jer pri pečatanju točno sam savnio ova dva poznata nam rukopisa, srbskij to jest naše Narodne biblioteke, iz kog sam načinio veran prepis za pečatanje, i bugarskij, naodeći se u biblioteci Svetotroicke sergejevske lavre kod Moskve, po kom je u Arkivu napečatan, a za koi posao upotrebio sam osim Arkiva jedan prepis, koji ima ovde pofesor Aleksa Vukomanović.”²²⁾

Dobar poznavalac književnog rada Grigorija Camblaka, pa i ovog Šafarikovog izdanja, prof. Damijan Petrović kaže: „Šafarik nije izložio principe kojima se rukovodio prilikom pripremanja rukopisa za štampanje. U njegovom izdanju skraćenice su razrešene, nadredni znaci su uklonjeni, ali je verovatno zadržao grafiju kakva je bila u rukopisu (...). Njegov je prepis svakako bio sačinjen prema pravopisnim pravilima Resavske pravopisne škole, ali bez upotrebe jusova. Tekst je štampan vrlo savesno, tako da se potkralo svega nekoliko slovničkih grešaka - vrlo mali broj kada se uzme u obzir da je delo Camblakovo dosta velikog obima.”²³⁾

Janko Šafarik se interesovao i za još neka djela srpske žitijske književnosti. U njegovoj ostavštini nađeni su prepisi *Života kraljice Jelene* i *Života kralja Dragutina* iz poznatog žitijskog zbornika arhiepiskopa Danila II, a prema rukopisu Vladislava Gramatika, koji se u Šafarikovo vrijeme čuvao u Narodnoj biblioteci u Beogradu. *Život kraljice Jelene* bio je Šafarik namijenio za objavljivanje u „Glasniku Srpskog učenog društva”, ali ga je preduhi-trio Đura Daničić, koji je u to vrijeme počeo da štampa čitav Danilov zbornik.

Uz prepis *Života kraljice Jelene* Šafarik je napisao i predgovor u kome je saopštio svoja istraživanja porijekla ove srpske vladarke iz roda francuskoga. U tome mu je pomagao i Pavle Josif Šafarik. Prema zajedničkoj verziji dvojice Šafarika, carigradski car Balduin molio je svoju rođaku francusku kraljicu da mu ustupi njegovu sestričinu Jelenu, kako bi je proglasio za svoju nasljednicu (jer nije imao poroda) i onda je udao za sultana ikonijskog, da bi mu postao saveznik u borbi protiv neprijatelja. Čim je ta Balduinova molba bila udovoljena, Jelenu su uputili u Carigrad. Put je vodio preko Mletaka, pa morem do Skadra, a onda kopnom preko Albanije i Makedonije. Kada je ta svita prolazila kroz srpsku zemlju, Jelenu je zadržao kralj Uroš I, a onda bogatim darovima i obećanjem da će mu biti saveznik, izmolio Balduina da mu je da za ženu.²⁴⁾

Pored žitijskih, Janko Šafarik je pronašao i još jedno vrijedno literarno djelo i objavio njegov prevod sa češkog na srpski jezik. Riječ je o memoarskoj knjizi Konstantina Mihailovića iz Ostrovice (najvjerojatnije na Kosovu), koja je kod nas prvi put objavljena pod naslovom: *Mijaila Konstantinovića, Srbina iz Ostrovice: Istorija ili ljetopisi turski, spisani oko godine 1490* (Glasnik Srpskog učenog društva, Beograd, 1865, I (XVIII), str. 25-188). I pored truda i plemenite namjere Janka Šafarika, tada ipak nije obraćena i prava pažnja na ono što je sadržala ova vrijedna hronika

Konstantina Mihailovića. Mnogo godina kasnije, a najviše zaslugom Đorđa Živanovića, ona je konačno postala i integralni dio srpske književnosti.

Navodimo jednu karakterističnu zabilješku od 23. septembra 1873. godine sa sjednice Odseka za nauke istorijske i državne Srpskog učenog društva, koja se odnosi na Janka Šafarika: „Predsednik društva g. dr J. Šafarik javlja kako je, po kazivanju putnika, sada već vrlo teško naći u Egri (Hebu) dom, u kome je poslednji despot srpski Đorđe Branković u zatočenju živeo i preminuo, pa stoga predlaže da se zamoli češko Arheološko društvo da na trošak Srpskog uč. društva, podigne kakvu spomenu ploču, da bi se koliko toliko i na mestu sačuvala uspomena na ovaj znameniti događaj u sudbini srpskoga naroda. Odsek pristaje s velikom voljom na ovaj predlog, ostavljajući odboru društvenom da izvrši ovu zamisao.”²⁵⁾

3.

Izdvajajući Janka Šafarika iz kruga slovenskih naučnika i svrstavajući ga u red srpskih, ne možemo a da bez emocije opet kažemo da je njegov život, rad i djelovanje bilo neposredno vezano za Beograd, gde je bio profesor, osnivač Narodnog muzeja, sakupljač starog srpskog novca, starih rukopisa i knjiga i upravnik Narodne biblioteke. Kao poseban književni spomenik i istorijski izvor, izdvajaju se žitija koja su napisali Grigorije Camblak i Konstantin Filozof, a koja je upravo Janko Šafarik predstavio srpskoj čitalačkoj i naučnoj javnosti.

Do sada nije objavljen bilo kakav popis literature o Janku Šafariku. To otežava upoznavanje njegovog lika i naučnog djela. Zato smo se oslonili na ono što nam je u ovom trenutku dostupno. Poslije prave male studije o njemu, koju je napisao Stojan Novaković, upečatljivu sliku Janka Šafarika dao je Milan Đ. Milićević u svome *Pomeniku znamenitih ljudi u srpskog naroda novijega doba*: „Šafarik je bio srednjega rasta, pun, plav, uvek s naočarima na očima; tih u pokretima, jasan i razborit u besedi, mio u društvu, gotov da pouči i pomogne u čem se god pozove. Njegova vrlo lepo pogođena slika nalazi se u srpskom Muzeju u Beogradu.”²⁶⁾

U enciklopedijskom tekstu o Janku Šafariku, istoričar Nikola Radojčić je napisao: „Šafarik je u istoriskim poslovima samouk. Najviše se bavio izdavanjem istoriskih spomenika i srpskom numizmatikom, koju nije sam definitivno obradio, nego je svoj bogati materijal ustupio Simi LJubiću za njegov *Opis*. Prema spremi, koju je imao i prilikama, u kojima je radio, učinio je Šafarik dosta.”²⁷⁾

U prigodnom i biografskom tekstu, Milen M. Nikolić je napisao: „Šafarik je pripadao onom krugu naučnih radnika koji su s puno ljubavi, oduševljenja, pa i romantike negovali slavistiku i, posebno, istoriju kao nauku. Oduševljeni slavista i romantik, on će takav ostati do kraja života, mada su se, krajem šezdesetih i sedamdesetih godina naročito, i kod nas i drugde shvatanja izmenila (...). Pa ipak, ne mogu se osporiti Šafarikove zasluge za srpsku istorijsku nauku. On je, ne nauštrb istorijske istine, smatrao da je istorija i vaspitna nauka i tražio da se istorijska dela pišu lakim, zanimljivim stilom kako bi ušla u šire narodne slojeve.”²⁸⁾

Kratkim tekstom Rada Mihaljčića, Janko Šafarik je uvršten u *Enciklopediju srpske historiografije* (Beograd, 1997). Tu su doneseni samo elementarni biografski podaci, preuzeti uglavnom iz teksta Stojana Novakovića, i navedeni glavni Šafarikovi radovi

koji se tiču srpske istorije i književnosti. Iz ovog Mihaljčićevog teksta izdvajamo ovaj dio: „Iako se nije školovao za istoričara, Šafarik je zadužio istorijsku nauku i muzeologiju. Srpski narodni muzej njegov je 'najveće delo'. On je organizovao skupljanje starina, a kao član Društva srbske slovesnosti starao se o prikupljanju pisane građe i spomenika za stariju srpsku istoriju, dok je izvore za noviju istoriju prikupljao Isidor Stojanović."29)

Danas, bez opterećenja bilo koje vrste, vraćamo u našoj svijesti lik Janka Šafarika. On je neminovno, ali i neobavezno spojen sa golemim značenjem i djelom njegovog strica Pavla Josifa Šafarika. Čini nam se da se već tim povezivanjem daje prednost njegovom stricu i prethodniku, pa Janko Šafarik neminovno dobiva podređenu poziciju. Nezavisno od toga, on je svojim marljivim radom, odanošću sr-pskoj nacionalnoj ideji i naučnim doprinosom u istraživanju naše prošlosti, potpuno zaslužio zahvalnost našeg naroda. Ako imamo na umu da tu zahvalnost dobiva neko ko genetski ne potiče iz srpskog na-roda, onda je njena vrijednost još veća.

Napomene

- 1) Stojan Novaković: nav. djelo, str. 191-192.
- 2) Isto, str. 192.
- 3) Isto.
- 4) Isto, str. 195.
- 5) Isto.
- 6) Isto, str. 196.
- 7) Isto.
- 8) Nedavno je taj izvještaj štampan u posebnoj publikaciji: Dr Janko Šafarik: *Izvjestije o putovanju po Srbiji 1846. godine*. Priredili L.J.Durković-Jakšić i M. Ž. Nikolić. Valjevo, 1993.
- 9) Stojan Novaković: nav. djelo, str. 200.
- 10) Isto, str. 201-202.
- 11) Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1854, sv. VI, Str. 329.
- 12) Stojan Novaković: nav. djelo, str. 216.
- 13) Isto, str. 212.
- 14) Isto, str. 190.

- 15) Isto, str. 203.
- 16) Isto.
- 17) Isto.
- 18) Isto, str. 204.
- 19) Dr Janko Šafarik: Srbskij letopisac iz početka XVI-g stžoletija, Glasnik Društva srbske slovesnosti, Beograd, 1853, V, str. 19.
- 20) Isto.
- 21) Isto.
- 22) Janko Šafarik: nav. djelo, str. 35-36.
- 23) Damnjan Petrović: Književni rad Grigorije Camblaka u Srbiji, Akademija nauka i umetnosti Kosova, Priština, 1991, str. 96.
- 24) Stojan Novaković: nav. djelo, str. 218-219.
- 25) Glasnik Srpskog učenog društva, Beograd, 1877, knj. XLIV, str. 377.
- 26) Milan Đ. Milićević: nav. djelo, str. 847.
- 27) Nikola Radojčić: nav. djelo, str. 983.
- 28) Milen M. Nikolić: nav. djelo, str.23.
- 29) Rade Mihaljčić: nav. djelo, str. 719.

Rezime

Slovak Janko Šafarik (1814-1876) od 1821 godine školuje se u Novom Sadu kod svog strica Pavla J. Šafarika čije je prisustvo u njemu probudilo ljubav za jugoslovenske starine, jezik i istoriju, koja se još više utemeljuje u Bratislavi gde je studirao filozofske i pravne nauke. Godine 1832. prelazi u Peštu gde upisuje medicinu, koju završava tek u Beču 1837. godine, ali i na dalje ostaje vjeran arheološkim i slavističkim studijama, pa boraveći u Pragu od 1838. godine objavljuje nekoliko rasprava iz tih oblasti.

Od 1840. godine J. Šafarik boravi u Novom Sadu i aktivno učestvuje u „Letopisu Matice srpske”. Poslije 1843. godine prelazi u Beograd gdje biva postavljen za profesora na Beogradskom liceju, gdje je osim fizike predavao slovensku istoriju i književnost. Bio je član i jedan od obnovitelja Društva srpske slovesnosti. Rukovođenje Prvom muzejskom zbirkom u Beogradu preuzeo je i vodio od 1848-1870. godine, gdje se dokazuje kao veoma strastan numizmatičar i muzeolog. Zbog

bolesti od juna 1861. godine napušta Beogradski Licej i postaje rukovodilac Narodnog muzeja i bibliotekar (upravnik) Narodne biblioteke u Beogradu (do 1869.) Dugi niz godina bio je potpresjednik Društva srpske slovesnosti, a od 1865. sekretar Srpskog učenog društva (od 1869-1875. predsjednik). Bio je i član niza jugoslovenskih i međunarodnih društava naučnog usmjerenja, a i dobitnik je velikog broja odlikovanja. Kao poseban književni spomenik i istorijski izvor izdvajaju se žitija koja su napisali Grigorije Camblak i Konstantin Filozof, koje je J. Šafarik predstavio srpskoj čitalačkoj i naučnoj javnosti.

Voislav Maksimovič

Јенко Шафарик

Резо́ме

Словак Јенко Шафарик (1814–1876) с 1821 года училсѧ в Нови - Саде у своѧго дѧди Павела Ј. Шафарика, присуствие котороѧ разбудило в нѧм лѧбову к ѧгославским старинам, азѧку и историји, котораѧ еѧѧ болуѧ (е закладѧвае-тсѧ в Братиславе, где он изучал философские и ѧридические науки. В 1832 году он переезжает в Пешт, где поступает на медицинский факултет, которѧй окончивает в Вене в 1837 году. Между тем, он и далѧ (е продолжает заниматѧсѧ археологией и славистикой и пребѧваѧ в Праге с 1838 года обрѧвљаѧт несколѧко научнѧх трудов из сѧтих областей.

С 1840 года Ј. Шафарик живѧт в Нови - Саде и активно сотрудничает в Летописи Матицѧ сербской. После 1843 года переезжает в Белград, где бѧл назначен профессором в Белградском лицее. Кроме физики, он там преподавал славянскуѧ историѧ и литературу. Он бѧл и членом и одним из возобновителей Обѧщества сербской словесности. С 1848 до 1870 руководит и Первой музейной коллекцией в Белграде и подтверждается как страстнѧй нумизмат и музеолог. Из-за болезни с иѧнѧ 1861 года покидает Белградский лицей и становится руководителем Народного музеѧ и библиотекарем (управляѧѧим) Народной библиотеки в Белграде (до 1869 г.). В течение долгих лет он бѧл заместителем председателя Обѧщества сербской словесности, а с 1865 года секретарѧм Сербского научного обѧщества (с 1869 до 1875 председателем). Бѧл и членом целого рода ѧгославских и международнѧх обѧществ научного уклона, а получил и болѧ (е количество медалей. Как особѧе литературнѧе памятники и исторические источники вѧделаѧтсѧ житиѧ, написаннѧе Григорием Цамблаком и Константином Философом, которѧе Ј. Шафарик представил сербской читателѧскуѧ научной обѧественности.

Vojislav Maksimović

Janko Šafarik

Resume

Janko Šafarik (1814-1876), a Slovakian, was educated in Novi Sad, where his uncle, Pavle J. Šafarik, stirred up his interest for Yugoslav antiquities, language and history, which increased in Bratislava, where he studied philosophy and law. In 1832, he went to Pest, where he studied medicine; he completed his studies in Vienna in 1837. However, he remained loyal to archeological and Slavic studies, so that, while he was in Prague, he published, since 1838, several papers from the mentioned fields.

From 1840, J. Šafarik was in Novi Sad, actively contributing to the *Letopis Matice srpske*. After 1843, he went to Belgrade, where he became Professor of the Belgrade Lycée, lecturing, apart from physics, Slavic history and literature. He was a member and one of the renovators of the Society of Serbian Scholarship. In the years 1848-1870 he managed the First Museum Collection in Belgrade, where he proved himself to be a very passionate numismatist and museologist. In June 1861, he left the Belgrade Lycée because he was ill; he then became Director of the National Museum and Librarian (Director) of the National Library of Serbia in Belgrade (till 1869). For many years he was Vice-President of the Society of Serbian Scholarship, and since 1865 he was Secretary of the Serbian Learned Society (he was President 1869-1875). He was a member of many Yugoslav and international scholarly societies, and he received a great number of medals. As a special literary monument and historical source distinguish themselves the hagiographies written by Grigorije Camblak and Constantine the Philosopher, which J. Šafarik presented to the Serbian reading and scholarly public.